

Historisch Nieuwsblad
16(2007)1

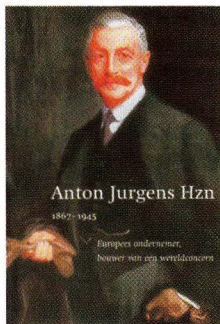
De ondernemer als kracht door Hans Renders

F.J.M. van de Ven

**Anton Jurgens Hzn
1867-1945. Europees
ondernemer, bouwer
van een wereldcon-
cern**

376 p. Waanders,

€ 35,00

Arie van der Zwan

**Hij overwon iedereen
op een vrouw na.**

**F.H. Fentener van
Vlissingen 1882-1962**

408 p. Balans, € 29,50

Het gaat de goede kant op met de ondernemersbiografie. De laatste jaren verschenen respectabele biografieën van D.G. van Beuningen, Anton Philips en Cornelis Verolme. Maar ook breder georiënteerd biografisch onderzoek naar zakenmensen begint van de grond te komen, zoals *Rotterdamse Ondernemers 1850-1950*, de website 'Biografieën van Nederlandse Ondernemers' van het Nederlandsch Economisch-Historisch Archief (NEHA) en *De kleine TU/e encyclopedie 1956-2006* laten zien. Het recentste voorbeeld uit die laatste categorie is ook meteen het hoopgevendste: *Geloof in eigen zaak. Markante protestantse werkgevers in de negentiende en twintigste eeuw*. In deze bundel wordt namelijk uitgebreid ingegaan op de invloed van geloofsbeleving op het ondernemen.

In al die publicaties wordt de theorie van de Oostenrijkse econoom Joseph Schumpeter bevestigd dat de persoonlijkheid van de ondernemer de stuwende kracht is van een succesvolle economie. Naarmate het belang van de ondernemer als centrale figuur wordt teruggedrongen, gaat het kapitalisme sneller ten onder. Uit de biografie van Anton Jurgens (1867-1945) die Frans van de Ven onlangs publiceerde, komt zonneklaar naar voren dat zonder de innovatieve, vasthoudende persoonlijkheid van deze Osse boterfabrikant de multinational Unilever nooit van de grond zou zijn gekomen.

Anton Jurgens kwam uit een Limburgse familie van boterfabrikanten die zich aan het begin van de negentiende eeuw in Oss vestigde. Zijn vader Hendrik begon in 1871 als eerste ter wereld margarine te produceren, alhoewel hij niet de uitvinder ervan was. Hendrik overleed in 1888 terwijl zijn oudste zoon Anton in Engeland op bedrijfsstage was. Anton kwam naar Oss en nam de plaats van zijn vader in. Vanaf dat moment ging het crescendo. De vleugels werden uitgeslagen naar België, Duitsland en Engeland. Vanaf 1906, de firma heette inmiddels NV Anton Jurgens Vereenigde Fabrieken, kon het publiek met kapitaal deelnemen aan deze holding. Anton liet ondertussen een kapitale villa bouwen aan de Waal in Nijmegen.

De zaken gingen goed, maar er was altijd een 'maar', en dat was de margarine-onderneming Van den Bergh. De concurrentie tussen deze twee grootste margarinefabrikanten ter wereld was niet alleen snoeihard, maar ook emotioneel beladen: de twee familiebedrijven hadden beiden hun bakermat in Oss en kenden elkaar dus goed. Van den Bergh en Jurgens hadden last van elkaar, maar, zoals zo vaak: concurrentie hield ze ook bij de les. Vanaf

Het hoofdkantoor van SHV, het bedrijf van de familie Fentener van Vlissingen, in Utrecht

1908 zagen de twee wel in dat het lucratiever voor beiden was om tot bepaalde afspraken te komen. Een zogenoemde poolovereenkomst werd gesloten. Omdat Jurgens meer wist te profiteren van de toenemende vraag naar margarine tijdens de Eerste Wereldoorlog werd deze overeenkomst nog een paar keer aangepast.

Maar Anton Jurgens wilde meer. Hij fuseerde met de Britse firma Lever. Zijn expansiedrift was niet te stuiten en dat resulteerde op 1 januari 1930 tot het samensmelten van zijn eerdere partners en concurrenten in Unilever, het wereldwijd opererende concern dat vandaag de dag een omzet heeft van bijna vijftig miljard euro en dat 240.000 werknemers in dienst heeft.

Anton Jurgens overleed begin 1945 op achtenzeventigjarige leeftijd in het Engelse Torquay. Daar werd hij aanvankelijk ook begraven, maar na afloop van de Tweede Wereldoorlog is hij bijgezet in Poissy, waar ook zijn vroeggestorven zoon lag en waar de chemicus Hyppolyte Mège Mouriès in 1869 op verzoek van Napoleon III het procedé van de margarine ontwikkelde had.

Er is toch iets gekks met dit boek. Van de Ven schrijft in het begin dat Jurgens de spil van het familiebedrijf was; niets gebeurde zonder dat hij er zijn zegen aan gaf. 'Vandaar dat deze studie ook in belangrijke mate een bedrijfsgeschiedenis is.' Een merkwaardige redenering en jammer ook, want Jurgens zat in de gemeenteraad van Oss, was lid van de Eerste Kamer en nog zo wat, maar de diepere drijfveren daarvan blijven verborgen. Van de Ven schrijft in zijn inleiding en 'Evaluatie' wel over dit 'andere' leven van Anton, om zo te maskeren dat de botermagnaat in de rest van het boek een *flat character* blijft.

Wonderboy

Dat verwijt kun je Arie van der Zwan niet maken. In zijn biografie van F.H. Fentener van Vlissingen (1882-1962) schroomt hij niet deze topman van de Steenkolen-

SOLO Margarine ersetzt feinste BUTTER

Handelsvereniging (SHV) ijdelheid, arrogantie, narcisme, onethisch gedrag en zelfs fascistische sympathieën toe te dichten. Fentener van Vlissingen was meer dan Jurgens de onbetwiste *wonderboy* van het Nederlandse bedrijfsleven tijdens het Interbellum. Het familiebedrijf SHV bestaat nog steeds, vorig jaar overleden zijn kleinzoons Frits en Paul, volgens de *Quote 500* waren beiden goed voor zo'n 2,5 miljard euro. De basis van dit kapitaal werd door de 'oude' Frits gelegd met de SHV, maar ook stond hij aan de wieg van het huidige AKZO Nobel, Fokker, KLM en Werkspoor.

Net als Anton Jurgens wist Frits Fentener van Vlissingen tijdens de Eerste Wereldoorlog duizelingwekkende winsten te maken. Dat was respectabel en slim, maar wanneer de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog aan bod komt, trekt de biograaf de integriteit van Fentener van Vlissingen in twijfel. En inderdaad, de bewondering van Fentener van Vlissingen voor Mussolini, maar ook voor vele nazikopstukken, doet de wenkbrauwen fronsen. Hij liet zich onderscheiden door Hitler, Joachim von Ribbentrop was de zwager van zijn dochter en via ingewikkelde constructies investeerde hij in de Duitse oorlogsindustrie. Hij kwam er na de oorlog mee weg. Sterker, hij werd zelfs betrokken bij de zuiveringsactiviteiten van het Nederlandse bedrijfsleven.

Buitenechtelijke relatie

Hoewel Van der Zwan het persoonlijke niet schuwt – en zich evenals in zijn vorige biografie van de secretaris-generaal van Economische Zaken Hans Max Hirschfeld als aanklager lijkt op te stellen – legt hij een raadselachtige pudeur aan de dag waar het echt persoonlijke aan de orde komt. Alleen maar omdat 'inmiddels over deze affaire al door anderen is geschreven', gaat Van der Zwan in op de buitenechtelijke relatie die Fentener van Vlissingen had met het jongere zusje van zijn zakenpartner D.G. van Beuningen, Hilda. Deze relatie duurde vijftig jaar. Van der Zwan zegt er niet zoveel over.

Is zij degene die in de titel bedoeld wordt: 'Hij overwon iedereen op een vrouw na'? Harry van Wijnen noemde Hilda in zijn biografie van Van Beuningen een Dolle Mina, en misschien is het daarom dat Van der Zwan haar een 'vrijgevochten' persoon noemt, 'een nakomertje dat niet de aandacht en leiding van de ouders had gehad die haar toekwam'. Van der Zwan concludeert het, maar hij maakt dit soort karakterisering nergens waar.

In biografieën van schrijvers is het niet ongevoel om uit te zoeken in hoeverre het oeuvre van de schrijver autobiografische elementen bevat. Nu zou je kunnen beweren dat de vliegtuigen van de avontuurlijk ingestelde Anthony Fokker zijn evenbeeld weerspiegelen. Maar er is toch geen enkele serieuze biograaf die in de gloeilampen van Anton Philips zijn karakter ziet schijnen of in de olievatsluitingen van Bernard van Leer zijn vasthoudendheid voelt klemmen. Het belang van biografieën is gelegen in de kennis van het particuliere leven die iets verduidelijkt over de publieke wapenfeiten van personen in wie we nog geïnteresseerd zijn. Vanuit die optiek zou je kunnen zeggen dat Van de Ven de publieke wapenfeiten goed heeft beschreven. Maar waarom dat in de vorm van een biografie moest, blijft onduidelijk. Van der Zwan heeft in dat opzicht tot nu toe zijn beste biografie geschreven; hij heeft aangetoond dat Schumpeter nog springlevend is.

Hans Renders is directeur van het Biografie Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij schreef biografieën van Jan Hanlo en Jan Campert.

De margarine uit Oss deed het ook goed in het buitenland.